

İSLAM'DA RESİM-HEYKEL YASAĞI VE AHMET HAMDİ AKSEKİ'NİN KONU HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Hasan YAŞAROĞLU*

Özet

İslam'da sanatın yeri ele alındığında ilk karşımıza çıkan konulardan biri resim ve heykel yasağı meselesidir. Bu konu, uzun süre kaynak eserlerde tartışılmış ve resim yasağı meselesi kısmen de olsa bir sonuca bağlanmış olmakla beraber, heykel yasağı tartışmaları hâlâ devam etmektedir. Tarihi süreç içerisinde genel olarak cansız varlıkların resmini yapmak mübah, canlı varlıkların resmini yapmak ise haram sayılarak konu bir şekilde çözüme kavuşturulmaya çalışılmış fakat bu çözüm tatmin edici olmamıştır. Çoğunluk fıkıh âlimleri heykelin yasak olduğu yönünde görüş beyan etmeye devam etmişlerdir. Heykelin yasak olduğu yönünde ileri sürülen görüşlerin bir şekilde dinî dayanakları da bulunmuştur. Dayanaklar genellikle ayetten değil hadisten karşılanmaya çalışılmıştır. Aslında sanat konusunda içinden çıkılamayan mesele sadece resim-heykel meselesi değildir. Neredeyse tüm sanat alanı, tarihten beri bazı muhafazakar çevrelerce kuşkulu alan muamelesi görmüştür. Sanat ve estetiğe hor gözle bakıldığı bir gerçektir. Bu çevrelere göre sanat gereksiz, hatta lüzumsuzdur. Bu tür yaklaşımlar sebebiyle İslam dini neredeyse sanattan soyutlanmıştır.

Bu çalışmada, resim-heykel yasağı hakkındaki ayet ve hadislere yer verilerek Ahmet Hamdi Akseki'nin konu ile alakalı görüşleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Resim ve Heykel, Güzel Sanatlar ve Estetik, İslam ve Sanat.

PAINTING AND SCULPTURE BAN IN ISLAM AND OPINION OF AHMET HAMDI AKSEKI ON THE SUBJECT

Abstract

Considering the position of art in Islam, one of the first issues we face is the matter of painting and sculpture ban. Eventhought this issue has been discussed for a long time in reference books and the issue of ban on images is partly resolved, the debate on the sculpture ban stil continues. In the historical process by considering to maket he overall Picture of inanimate things is permissible, and picturing of living beings is forbidden the issue in away had been tried to be solved, but this solution was unsatisfactory. Most of the Islamic Fiqh scholars continued to expers the opinion that the sculpture is restricted. In a way the religius basis werw also found fort he arguments on prohibition of the statue. The evidences were generally tried to be covered from hadith, instead of Quranic verses. Actually in subject of art, the unresolved issue is not the only the matter of painting and sculpture. Almost all areas of art ever since were treated as susupicious field by some conservative circles. It is a fact that the arts and aesthetic were wieved by needless. Due to these approaches, the Religion of Islam is almost isolated from the art.

In the study, by employing the Quranic verses and hadiths about painting and sculpture ban, Ahmet Hamdi Akseki's opinious related to the subject will be discussed.

Key words: Painting and Sculpture, Fine and Aesthetic, Islam and Art.

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı öğretim Üyesi, hyasaroglu@gumushane.edu.tr

Giriş

İslam dininin putu ve put yapımını kesin olarak yasakladığı açıktır. Resim ve heykel konusunda tapmak için yapılan put ile tapma söz konusu olmaksızın, sadece sanat kaygısı ile yapılan heykeli birbirinden ayırmak gerekmektedir. Aksi halde bu işin içinden çıkılamaz. Kur'an'da heykel (heykeller) anlamında *temâsîl* terimi kullanılmıştır. Temâsîl, timsâlin çoğuludur ve Kur'an'da geçtiği iki yerde iki ayrı anlamda kullanılmıştır. Enbiya suresinin 52. ayetinde put anlamında kullanıldığı halde, Sebe suresinin 13. ayetinde heykel anlamında kullanılmıştır.¹

Resim ve heykel yasağı konusunda en çok öne çıkarılan hadis “Allah katında, kıyamet günü, azabı en şiddetli olan kimseler, musavvirlerdir,”² hadisidir. Musavvir: Tasvir yapan, şekil veren demektir. Kur'an'da, “Musavvir” Allah'ın bir sıfatı olarak geçmektedir. Allah yaratan, yoktan var eden ve şekil verendir.³ Hadis-i şerifte azabın en şiddetlisinden bahsedilmesi burada bir tapınma ameliyesinin söz konusu olmasındandır. Dolayısı ile bu hadis-i şerif tapınma ile alakalıdır. Yani tapınmak için put yapan musavvirler azabın en şiddetlisine çarptırılacaktır. Peki bu durumda tapınmak için değil de, sanat için heykel yapanların durumu nedir?

Kur'an'da, mutlak olarak tasvir yasağı ile alakalı bir hükmün söz konusu olmadığı⁴ yukarıda ifade edilmişti. Hadislerde sözü edilen tasvir yasağı ise tıpkı kabir ziyareti meselesinde olduğu gibi⁵ tamamen tapınma ile alakalıdır ve geçici bir durumdur. Kabir ziyareti yasağının sebebinin Arapların kabirlere secde etmeleri ile alakalı olduğu bilinen bir gerçektir. Sebep/illet ortadan kalkınca, yasak da kalkmıştır. Bunun tabii bir devamı olarak illet avdet edince, kural işletilecek yasak da geri gelecektir.

¹“Temasil timsalin cemidir. Timsal canlı veya cansız bir şeyin suretine mumasil tasvir olunan herhangi bir surettir. Burada temasil, Melaike ve Enbiya ve salihin suretleri denmiştir. Halk görsünde onlar gibi ibadet etsinler diye mescitlerde bakırdan, pirinçten, sırçadan ve mermerden bunların suretleri yapılmış. Böyle tasvirler yapılmasına Süleyman (a.s) nasıl cevaz verdi? diye sorabilirsiniz. Cevaben derim ki: Tasvir yalan ve zulüm gibi aklın takbih ettiği şeylerden değildir. Böyle olanlarda şeraitlerin ihtilafı caizdir. Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, Eser Neşriyat, c. 6, s. 3952.

² Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, Sahîhü'l-Buhârî, Kitabu'l-Libas, 89, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul.

³ Haşır, 59/24.

⁴ Kur'an'da kesin bir emir bulunmamakla beraber, tasvir, yani resim ve heykeli yasaklayan hadislerin bulunduğu bir gerçektir. Ne kadar farklı şekillerde yorumlanırsa yorumlansın, tasvir yasağı etkili olmuş ve Müslüman sanatçılar doğrudan doğruya nonfigüratife yönelmişlerdir. Beşir Ayvazoğlu, Aşk Estetiği, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997, s. 36-37.

⁵ Peygamberimiz başlangıçta kabir ziyaretini yasaklamıştı. İnsanların kabirlere secde etme tehlikesinden uzaklaşmaları, kabirlerin mabet haline getirilmesi endişesinin ortadan kalkması ve tevhidin sağlam bir şekilde yerleşmesi sebebiyle bizzat Peygamberimiz koymuş olduğu bu yasağı kaldırdı. Müslim, “Cenaiz”, 106; Ebu Davud, “Cenaiz”, 81; Tirmizi, “Cenaiz”, 60.

1. Resim-Heykel Yasağı

İslam dini yayılmaya başladığında, Mekke'de yaşayan insanlar ellerine geçirdikleri her şeye tapıyorlardı. Helva yahut hamur gibi maddeleri puta dönüştürüyorlar; taşa, çamura şekil veriyorlar ve onlara tapıyorlardı. O dönemde Mekke'de, taşa, çamura veya benzeri bir maddeye şekil vermenin tek bir amacı vardı, o da tapınmaktı. Dolayısı ile Allah'ın birliğini esas almış olan İslam'ın mevcut putperestliğe karşı kayıtsız kalması söz konusu olamazdı, olmadı ve yepyeni bir felsefe, yepyeni bir anlayış getiren bu din, çok tabii bir refleks geliştirerek putperestliğe savaş açmış ve onu kesin bir dille yasaklamıştır. Dahası puta tapıcılık ve puta tapıcılığa benzer, onu akla getiren uygulamalara da set çekmiştir. Bu cümleden olarak başlangıçta heykel yapımı da yasaklanmıştır.

İslam öncesi ve sonrası dönem itibariyle, tapınma dışında farklı amaçlar güdülen heykel yapımı söz konusu değildir. Bu yüzden heykel yapımı tümenden yasaklanmıştır. Zira az önce de ifade edildiği gibi, Cahiliye Arabı'nın heykel yapmaktaki yegâne amacı tapınmaktır. Buna binaen, konu ile alakalı varit olan hadislerde Allah katında azabı en şiddetli olan kimselerin *musavvirler* (heykel yapanlar) olduğu dile getirilmiş ve bu konu özellikle vurgulanmıştır. Ancak tarih içerisinde heykel yapımının farklı amaçları ortaya çıktığından ve puta tapma meselesi giderek zayıfladığından konunun tekrar ele alınması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

2. Kuran'da Resim Heykel Meselesi

Kur'an-ı Kerim'de heykel (temâsîl) hakkında iki ayet-i kerime vardır. Bunlardan birinde heykel, put anlamında kullanılırken diğer ayette asıl anlamında kullanılmamıştır. Dolayısı ile Kur'an'da her heykel, putu ifade etmemektedir. Bu bakımdan heykel meselesi Kur'an bazında ele alındığında, az önce de ifade edildiği gibi, mutlak bir yasaktan söz edilememektedir. Bunun tabii bir sonucu olarak, İslam dininin resim ve heykeli yasakladığını iddia edenler, iddialarını ayetlere değil de, hadislerle dayandırmışlardır. Bu hususta ön plana çıkan terim ise *Musavvir* terimidir.

Haşir suresinin 24. ayetinde *Musavvir*, Cenab-ı Hakkın *el-halîk* ve *el-bârî* isimleri ile birlikte kullanılmıştır. Bu isimler ayette yer aldığı sıraya göre Allah için, "bir şeyi bir şeyden var eden, yoktan var eden ve şekil veren" anlamlarını içermektedir. Bu bakımdan söz konusu tabir insanlar için de kullanılmakta ve tasvir yapma, yani heykeltıraş ifade etmektedir. Heykeltıraş, taşa yahut başka bir şeye şekil vermesi, tasvir etmesi bakımından musavvirdir.

3. Hadiste Resim Heykel Yasağı

Hadis-i şeriflerde Musavvir teriminin ele alınışına gelince, terim bir hadiste şöyle geçmektedir: "Her musavvir cehennemdedir. Musavvirin tasvir ettiği her surete

kıyamet günü hayat verilir de bunlar cehennemde onu tazib ederler”⁶ Başka bir rivayette ise musavvirlerin durumu şu şekilde ifadelendirilmiştir: “Allah katında, kıyamet günü, azabı en şiddetli olanlar musavvirlerdir.” Burada şunu vurgulamak gerekir ki musavvirden kasıt put yapıcılığıdır. Her musavvir ateştedir, hadisi her put yapıcısının ateşte olduğunu ifade etmektedir. Yoksa ki buradaki musavvirden kasıt heykeltıraş değildir.

Zeynüddin b. Ahmed ez-Zebidi tarafından hazırlanan ve Babanzade Ahmed Naim ve Kamil Miras tarafından Türkçeye çevrilen *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerh* inde konu şu şekilde açıklığa kavuşturulmuştur: “İslam dini tevhit akidesi üzere kurulmuş bulunduğundan, İslam’ın ilk devirlerinde Resul-i Ekrem, şirkin kaynağı olan Mekke’de, ister tazim isterse ibadet kastiyle olsun resim yapmayı ve resimli eşya kullanmayı mutlak surette yasaklamıştı. Fakat Medine’ye hicret ettikten ve bilhassa da Mekke’nin fethiyle, asırlık putlar yere serildikten sonra ilk devirlerdeki tazirler hafiflemiştir. Sonra, tasvire ibadet gibi hurafe şeylerden uzaklaşınca, selef alimleri tazimi ifade etmeyen hayvan ve manzara resimlerinin kullanılmasını mubah saymışlardır.”⁷

Aynı eserin başka bir bölümünde benzer bir açıklama ise şu şekildedir: “*Tersim ve tasvir (resim ve heykel) bahsinde yegane sebab-i nehiy, resimlere, suretlere taabbüd endişesidir. Bu yüzden Resulullah, İslam’ın ilk günlerinde resimli eşya istimalini mutlak surette nehy etmişti. Çünkü Resul-i Ekrem İslam’ın ilk günlerinde şirke mücadele halinde idi. Beşeriyeti esnama, temâsîle, tasvire ibadetten mene çalışıyordu. Resim ve tasvir hakkında mutlak surette vaîd-i şedidi tebliğ eden ahadis-i şerife hep İslam’ın bu ilk günlerinde varit olmuştur. Fakat İslam’ın şirke galebesi ve hakiki zaferi tahakkuk ettikten sonra ilk günlerdeki derecede cezri harekete lüzum kalmamıştır.*”⁸

Buhari şarihlerinden Bedreddin Ayni bu hadisi şöyle tevil etmiştir: “*Şari, kumaş üzerinde de olsa bütün suretleri yasaklamıştı. Çünkü bu insanlar putperestlik devrine yakındılar. Tasvire tapmaktan henüz kurtulmuşlardı. Sonra bu yasak rayına oturunca kumaş üzerinde olan resimler mübah sayıldı.*”⁹

⁶ “Küllü musavvirin finnar..” Müslimin Sahihinde yer alan bu hadis İbni Abbas tarafından rivayet edilmiştir. Kamil Miras, Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, VI, 416, Ankara 1985.

⁷ Tecrid-i Sarih, XII, 116.

⁸ Tcrd-i Sarih, VI, 418.

⁹ Tcrd-i Sarih, VI, 418. “Beşir Ayvazoğlu tasvir yasağını “ölçülü bir müsamaha” ile ele almayı tavsiye etmektedir. Tasvir yasağının putperestlik alışkanlıklarını büsbütün ortadan kaldırmak gayesi ile konulduğu, zihni seviye yükseldikten sonra artık bu yasağın söz konusu olamayacağı şeklindeki yorumlara katılmak mümkündür”, Ayvazoğlu, age, s. 37. “Yasaklık, yapmada değil tapmadadır .”, Osman Şekerci, İslam’da Resim ve Heykel, Nun Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 15.

4. Heykel Yasağının Sebepleri

Putta tapıcılığı yasaklamak ve bununla mücadele etmek İslam'ın en önde gelen hedeflerindedir. Kuran'da put ve put yapımını yasaklayan, böyle kişilerin şiddetli azaba çarptırılacağını ifade eden pek çok ayet bulunmakla birlikte, sanat anlamında tasvirin ne lehinde ve ne de aleyhinde herhangi bir ayet mevcut değildir. Bu alan mübah/ibaha alanıdır. Böyle olmakla beraber, tarih içerisinde musavvirden ne kastedildiği tartışma konusu olmuştur. Netice itibarıyla, İslam aleminde çok yaygın bir heykel yasağı ile karşı karşıya gelinmiştir. Kur'an-ı Kerim'de böyle bir yasak söz konusu olmadığı halde, İslam alimlerinin çoğunluğunun bu yönde görüş beyan etmesi, gayet net anlaşılmıştır ki, İslam'ın putperestlik konusundaki hassasiyeti ve endişesi ile alakalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de *temasilin* geçtiği ayetlere bir kez daha ve etraflıca bakacak olursak; Enbiya suresinin 52. ayetinde, Hazreti İbrahim'in, yırtıcı hayvan, kuş ve insan şekillerinden yapılmış heykellere tapan babası ve kavmine dediği: “*sizin tapmakta olduğunuz bu heykeller nedir*”?¹⁰ sözünden kasıt anlaşılacağı üzere puta tapma amelîyesidir. Burada *temâsîl* sadece ve sadece tapınmak için yapılan putları ifade etmektedir. Sebe suresinin 13. ayetinde ise temâsîlin anlamı farklıdır. Cinler Hz. Süleyman için, “*mabetler, heykeller, havuzlar, sağlamca yerleştirilmiş kazanlar yaparlardı*.”¹¹ Benzer şekilde, Maide suresi 110. ayette Hz. İsa'nın çamurdan kuş suretinde heykel yapması, ona üflemesi ve Allah'ın izni ile o kuşun canlanması da sanat için heykel yapımının sakıncalı olmadığı yönünde ileri sürülebilecek delillerdendir. Son iki ayette de heykel yapımı söz konusudur ve heykelleri yapanlar yahut yaptırılanlar da bizzat peygamberlerdir.¹² Özellikle Hz. Süleyman ile ilgili kısım ele alınınca görülür ki, buradaki temâsîlin tapınmakla alakası yoktur. Zira bu heykeller Hz. Süleyman için yapılmışlardır. Bir Peygamber için put yapmaktan söz edilemez. Söz konusu timsallerin tapınmak için put yapımı dışında başka bir maksatla imal edildikleri açıktır.

Tüm bunlara rağmen tarih içerisinde resim heykel yasağının çok ileri boyutlara taşındığı bilinmektedir. Osmanlı tarihinde Fatih Sultan Mehmet'in bu husustaki yaklaşımı ortada olduğu halde¹³ gidişatın Fatih'in düşüncesi doğrultusunda gelişmediği açıktır. Nitekim Osmanlı'da önemli yenileşme hareketlerine imza atan II. Mahmut,

¹⁰ “ما هذه التماثيل التي انتم لها عاكفون”

¹¹ “يعملون له ما يشاء من محاريب و تماثيل و جفان كلجواب و قدور راسيات”

¹² Hz. Süleyman döneminde heykel yapımı haram değildir. Çünkü Hz. Süleyman'ın kavminde heykele tazim ve tapınma söz konusu değildir. Elmalılı, age, c. 6, s. 3952; Yılmaz Can-Recep Gün, Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği, Samsun 2005, s. 23-24.

¹³ Nitekim Fatih Sultan Mehmet, İtalya'dan ünlü ressam Gentile Bellin'yi getirtmiştir. (Halil İnalçık, “Mehmed II” DİA, c. XXVIII, s. 407). Halil İnalçık, Fatih devrinde Osmanlı kültürünün Batı kültürü ile serbest bir şekilde temasa geldiğini ve sonraki devirlerde bunu sürdürmediğine dikkat çekmiştir. (İnalçık, age, c. XXVIII, s. 407).

halkın “mücessem tasvir”lere karşı direnişini kırmak için yağlı boya portrelerinden birinin kopyalarını duvarlara asılması için resmi dairelere ve kışlalara göndermiştir.¹⁴

5. Ahmet Hamdi Akseki'nin Resim Heykel Yasağı Hakkındaki Görüşleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kuruluna 1931 yılında resim heykel yasağı hakkında bir soru yöneltilmiş, soru Diyanet Riyaseti Hey'et-i Müşâvere Âzâsından Ahmet Hamdi (Akseki) tarafından cevaplandırılmıştır. Merhum Ahmet Hamdi bu soruya vermiş olduğu mütalaada, soruyu Kur'an ve hadis bazında ele alıp tartışmıştır. Tartışmanın en başında konunun can alıcı noktası olarak, resim-heykel yasağı hakkında Kur'an'da bir bahis olmadığı halde hadis-i şeriflerde tasvir yapıcılarının (musavvirlerin) tekfir derecesinde ağır bir şekilde suçlanmaları ve en ağır ceza ile tehdit edilmeleri meselesi üzerinde durmuştur.

Merhum Akseki söz konusu mütalaasında, Hz. Peygamberin tavrının sebebini, resmin ve heykelin putperestliğe götürme tehlikesine ve şirki andırmasına bağlamıştır. Zira İslam'da tevhit akidesine ters düşen, şirke ve putperestliğe götüren her şey şiddetle neyholunmuştur. Peki, hadis-i şeriflerde üzerinde şiddetli bir şekilde durulan heykel yasağı konusunda Kur'an'da neden bir bahis yer almamıştır?

Merhum Akseki, bu hususu, Kur'an'ın tevhit akidesine yapmış olduğu çok kuvvetli vurgu, tevhide ters düşen put ve putçuluğu aynı şekilde nehyetmiş olması ve bundan dolayı ayrıca bir resim heykel yasağına gerek görmemesi ile izah etmiş¹⁵ ve Hz. Peygamberin konu ile ilgili sözlerini izah sadedinde maddeler halinde açıklamalar serdetmiştir.

Bu maddeler şunlardır:

a. Seddi Zerî'a kaidesi

İbadet yahut Allah'a yaklaşmak kastıyla put ve sanem edinmek şirktir. Buna zeria/sebep/vesile olan, buna götüren şeyler de haramdır. Zira “*Vasıtalar için maksadın hükmü geçerlidir.*” Yani, bir amaca vasita olan şey de o amacın hükmünü alır, puta tapmaya götüren şey de puta tapmanın hükmünü alacağından bu da şirktir, Binâenaleyh Resûl-i Ekrem Efendimiz hadîs-i şerifleriyle Kur'an'da olmayan bir şeyi değil, Kur'an'da biddelâle menhî olan vesenîliğe, evvelce olduğu gibi, zerî'a olmasından korkulan tasvîr ve ittihâz-ı suverden sarahaten nehiy buyurmuşlardır.

¹⁴ Beşir Ayvazoğlu, *Geleneğin Direnişi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997, s. 23.

¹⁵ Ahmet Hamdi Akseki, *Resim ve Suret Meselesi*, Yayına Hazırlayan: Halit Ünal, İslam Araştırmaları, 2011, yıl 4, sayı 1.

b. Teşebbüh bihalkıllah

İttihaz-ı süverden nehyin ikinci bir illeti teşebbüh bihalkıllahtır. Sebe suresinin 13. ayetine göre, Süleyman (a.s)'ın şeriatında resim ve heykelin yasak olmadığı görülmektedir. Ancak merhum Akseki bu ayete dayanarak temasile cevaz verilemeyeceği kanaatinde. Zira kaideye göre, “*şer'u men kablanın bizim için şeriat olması mutlak değildir.*” demekte ve bu ayetten tasvir ve ittihaz-ı süverin haramlığının lizatihi değil, seddi zerî'a dolayısı ile haram olduğunu eklemektedir.

c. Maslahat-ı Râciha ve Umum-i Belva

Merhum Akseki tasvir ve ittihaz-ı süvere cevaz vermekte yalnız bunun *şer-u men kablan*adan dolayı değil maslahatı râcihadan dolayı olduğunu ifadelendirmekte ve görüşünü şu kaide ile izah etmektedir, “*Seddi zerî'a için haram olan bir şey maslahatı râciha için caizdir.*”¹⁶ Ayrıca Akseki bir başka kaideden daha söz etmektedir. O da *umum-i belva*dır. Yasak olan bazı şeylerin umum-i belvadan dolayı serbest olduğunu hatırlatmakta, yani çok kullanıldığından dolayı kaçınılması mümkün olmayan bazı şeylerin serbest bırakıldığını, resmin de umumi belva olması ve aynı zamanda ihtiyaç ve zaruret hali vesilesi ile caiz olduğunu ifade etmektedir.

Dolayısı ile Akseki günümüzde resmin yaygınlığını ve ihtiyaç durumunu dikkate alarak bu konuda her hangi bir tereddüt olmadığını vurgulamaktadır. Yani resim caizdir. Peki aynı şey heykel için de söylenebilir mi?

Ahmet Hamdi Akseki heykel meselesine şöyle bir izah getirmektedir: Gerek İslam'ın ilk yıllarında gerekse ondan önce Araplar, resim ve heykeli sadece ve sadece tapınmak, ibadet etmek maksadı ile imal ediyorlardı. Heykel yapmanın başka bir amacı yoktu. Amaç belliydi. Bu durumda yapılması gereken tabii ki heykel yapımını tümünden yasaklamaktı. Bu yüzden heykel yapımı yasaklanmış ve konu ile ilgili olarak varit olan hadislerde heykel yapımcıları (Musavvirûn) şiddetli azap ile tehdit edilmişlerdir.

Resim heykel meselesine biraz daha farklı bir pencereden bakan ancak sonuçta Ahmet Hamdi Akseki ile aşağı yukarı aynı noktada birleşen bir başka ilim adamı ise Abdülbaki Gölpınarlı'dır. Konuları ve statüleri farklı iki ilim adamının resim ve heykel konusunda aşağı yukarı aynı noktalara vurgu yapmaları ve konunun çözümünde aynı noktaya gelmiş olmalarını da ek bir not olarak düşmekte fayda mülhaza edilmiştir.¹⁷

¹⁶ “ما حرم لسد الذريع جاز للمصلحة الراجحة”

¹⁷ Gölpınarlı, İslam dininin teessüs etmesi ile tasviri yasak ettiğini, beyan ederek, Kur'an-ı Azîmü'ş-Şân'da (Araf 7/11) “*Biz sizi halk ettik, yarattık, sonra tasvir ettik*”, Âl-i İmran suresinde (3/6) “*O öyle bir mabuttur ki, sizi dilediği gibi rahimlerde tasvir eder.*” Teğabün Suresi'nde, Fatır'da ve Gafir'de, her ikisinde de “*Sizi tasvir*” و صوركم فأحسن صوركم

Sonuç olarak, Merhum Akseki bu çok tartışmalı konuyu şu şekilde, maddeler halinde sonuca bağlamıştır.

1. Resim heykel hakkında mutlak olarak haram hükmü verilemez.
2. Resim ve heykelin bizden önceki şeriatlarda yasak olmaması, bunun lizatihi (liaynihi), haram olamayacağına delilidir. Lizatihi haram olsaydı, Hz. Süleyman'ın şeriatında da haram olurdu. Halbuki Sebe suresinin 13. ayeti bunun yasak olmadığını göstermektedir.
3. Dolayısı ile resim ve heykel lizatihi haram olmayıp seddi zerî'a için haram kılınmıştır. Bu bir manada geçici yasak anlamına gelmektedir. Bu gün itibariyle yasağın illeti ortadan kalkmıştır. Bundan dolayı resim heykel yasağı diye bir şey söz konusu değildir.
4. İlgili ayet-i kerimeden istidlal ederek doğrudan doğruya tasvirin cevazına kail olanlar olsa da biz tasvîrin cevâzına bu âyet-i kerîme ile istidlâl olunamayacağına kâniiz, zira *şer'u men kablenâ* nın bizim içinde şeriat olması mutlak değildir.
5. Sedd-i zerî'a için haram bir şeyin maslahat-ı râciha bulunduğu zaman câiz olacağı da bir kâide-i esâsiyedir. Kendisinde olan mefsedetten dolayı değil de kötülüğe araç olduğu için yasaklanan fiiller baskın bir maslahattan dolayı mübahtır. Resim bizatihi zararlı olduğundan yasaklanmamış, şirke vesile olduğundan yasaklanmıştır. Dolayısı ile ihtiyaç halinde yasak kalkar ve fiil meşru olur, caiz olur.
6. Memnû' olan bazı şeylerin umûm-i belvadan dolayı câiz görüldüğü de malumdur. Umum-i belva, çok sık karşılaşıldığı için kaçınılması mümkün olmayan olumsuzluklardır.
7. Sonuç olarak bu asırda resme olan zarûret ve umûm-i belva nazar-ı dikkate alınca dinî bir tazîme vesile teşkil etmeyen ve teşebbüh bi-halkıllah maksadıyla yapılmayan ve aynı zamanda kendisinde bir sanat ve maslahat-ı râciha bulunan tasvîr ve ittihâz-ı suverde bir mahzûr-ı şer'î olmadığı fikrindeyim.

etti ve gerçekten de suretlerinizi pek güzel yaptı.” şeklinde, Kur'an- Kerîm'de yer alan muhtelif ayetleri zikrederek, burada tasvirten maksadın mücesssem bir yaratılış olduğunu, kağıt üzerine yapılan resmin tasvir olmadığını, esasen eskiden kağıt üzerine yapılan suretlere “nakş” onları yapanlara da “nakkaş” denildiğini, ifade etmektedir.

Dolayısı ile merhum Gölpınarlı şunu vurgulamaktadır: “*Binaenaleyh dinin nehyettiği, gölgesi düşen mücesssem suret, yani heykeldir. Sebebini düşünmeye dahi hacet yoktur. Kabetullah'ın içinde, az olabilir, çok olabilir, 360 tane heykel varmış. Üstünde de Hubel, en büyük heykel. Ve bunlara tapıyorlar. Böyle bir kavmin içinde kurulan din-i mübin-i İslam elbette o pislikten, o batıldan, o bid'atten, o kötülükten, o hurafeden insanları kurtarmak için heykellerin yapılmasını menedecekti, menetti. Binaenaleyh İslam'da menedilmiş olan şey gölgesi düşen şekildir. Yoksa minyatür değil. Bu da tabiatıyla maksada matuf, yoksa Allah'ın en güzel surette tasvir ettiğini söylediği ve tasvirten güzel bir surette bahseden bir dinin, tasviri kökünden menemesinin imkan ve ihtimali zannedersenem yoktur. Nitekim gına, musıkı shevi bir maksatla, dünyevi bir gaye ile olursa elbette kötü. Fakat sizi sizden alıp lahutî bir havaya irca ederse ve sizi tamamıyla melekûtî bir âleme götürürse, Allah'ın kudretini size hatırlatırsa, lutfunu ihsas ederse, bu gınaya kat'iyen İslam karşı olamaz. Çünkü bizzat Şarih-i Akdes Hazreti Muhammed (Sallallahu Aleyhi ve Alihi Vesellem) “Kur'an'ı seslerinizle tezyin edin” buyuruyor. Yani Kur'an'ı güzel sesle okuyun, nağmeyle okuyun (Bu metin “Tarihin Arka Odası” adlı programda yayınlanan, Abdülbaki Gölpınarlı'ya ait bir konuşmadan alınmıştır).*”

Sonuç

Ahmet Hamdi Akseki'nin yaklaşımlarından, İslam'da mutlak olarak bir heykel yasağından söz etmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Sanat, estetik ve benzeri kaygılar ile heykel yapmanın yasak olduğundan söz edilemez ve nitekim Kur'an-ı Kerim'de böyle bir yasak söz konusu değildir. "Allah güzeldir, güzelliği sever" Allah'ın güzel olması ve güzelliği sevmesi İslam cemiyetinde güzel sanatlara verilen önemi göstermektedir."¹⁸

İslam'ı sanattan soyutlamanın dinî bir dayanağı olmamasına, dahası dinin güzel sanatlar üzerindeki tesirini inkar etmek mümkün olmadığı halde,¹⁹ tarihten beri sanattan yararlanma cihetine gidilmemiş hatta sanata karşı çok mesafeli bir tavır alınmıştır. İslam aleminin güzel sanatlar içerisinde en mesafeli durduğu konu ise resim ondan da daha çok heykeldir. Heykel yapımının yasak olduğuna dair umumi bir kanaat söz konusudur. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de tasvir (heykel) yasağı ile ilgili her hangi bir hüküm yoktur. Tasvirin yasak olduğunu iddia edenler, bunu hadis-i şeriflere dayandırmışlardır. Tasvir yasağının hadislerden hareketle ortaya konulması bu sefer başka tartışmaları gündeme taşımıştır. Bu bakımdan mesele çetrefilli bir hal almıştır. Doğrudan doğruya Kuran'dan hareketle konuya yaklaşılması ve konu ile ilgili hadislerin daha dikkatli bir şekilde yorumlanması halinde net bir sonuca ulaşmanın imkansız olmadığı belli gibidir.

Resim ve heykel yasağının illeti *tapınmaktır* ve bundan dolayı tüm heykel çeşitleri başlangıçta yasaklanmıştır. Fakat tarih içerisinde puta tapıcılığın giderek ortadan kalkması ve heykel yapımında işin içerisine sanatın ve bir takım sosyal ihtiyaçların, resmi zorunlulukların dahil olması sebebi ile resim ve heykel meselesinin yeniden ele alınması icap etmiştir.

İlletin ortadan kalkması hüküm de ortadan kalkmasını gerektirir, kaidesi işletilerek bu konuda yeni bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Tabi hiçbir zaman illet avdet edince hükmünde avdet edeceği, kaidesini göz ardı etmemek gerekmektedir. Dolayısı ile bu gün itibarıyla artık, mutlak olarak bir heykel yasağından söz edilememektedir. Maslahat-ı raciha sebebi ile seddi zerî'a ortadan kalkmıştır. Bugün artık resim ve heykeli dinî tazim, perestîş söz konusu değildir.

Teşebbüh bihalkıllah'a gelince Haşr suresinde Cenabı Hakkın isimlerinden bahsedilirken, onu hâlık, bârî ve musavvir olduğu ifade edilmektedir. Hâlık vardan var eden, bârî yoktan var eden, musavvir ise şekil verendir. Bu isimlerden ikisi kul ile Allah arasında ortak, bir isim ise Allah'a hastır. İbda eden sadece Allah'tır. Ancak Allah

¹⁸ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Müzik ve Sema, Uludağ Yayınları, Bursa 1992, s. 16; Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir."Oktay Aslanapa, Türk ve İslam Sanatı, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1991, s. 154.

¹⁹Suut Kemalettin, Estetik, Devlet Matbaası, İstanbul 1931. Sanatın kaynağı dindir ve fakat muhtelif sanat şekilleri bir ladinilik istikametinde tekâmül etmiştir. (S. Kemalettin, age, s. 48).

vardan var ettiği gibi kul da vardan var eder. Allah şekil verir kul da şekil verir. Dolayısı ile kulun taşta şekil vererek, vardan var etmesinde herhangi bir sakıncalı durum söz konusu değildir. Bu bir teşebbüh bihalkıllah değildir. Bir başka ifade ile teşebbüh bihalkıllahda bir mahzur söz konusu değildir. Umûm-i belva sebebiyle heykelden farklı olarak resim zaten serbesttir.

Kaynakça

AKSEKİ, Ahmet Hamdi, Resim ve Suret Meselesi, Yayına Hazırlayan: Halit Ünal, İslam Araştırmaları, 2011, yıl 4, sayı 1.

ASLANAPA, Oktay, Türk ve İslam Sanatı, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1991.

AYVAZOĞLU, Beşir, Geleneğin Direnişi, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.

AYVAZOĞLU, Beşir, Aşk Estetiği, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.

EZ-ZEBİDİ, Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, trc: Babanzade Ahmed Naim-Kamil Miras, Emel Matbaacılık, Ankara 1984.

CAN-GÜN, Yılmaz-Recep, Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği, Samsun 2005.

ÇAM, Nusret, İslam'da Sanat sanatta İslam, Akçağ, Ankara 2012.

İNALCIK, Halil, "Mehmed II" DİA, Ankara 2003.

MİRAS, Kamil, Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, Ankara 1985.

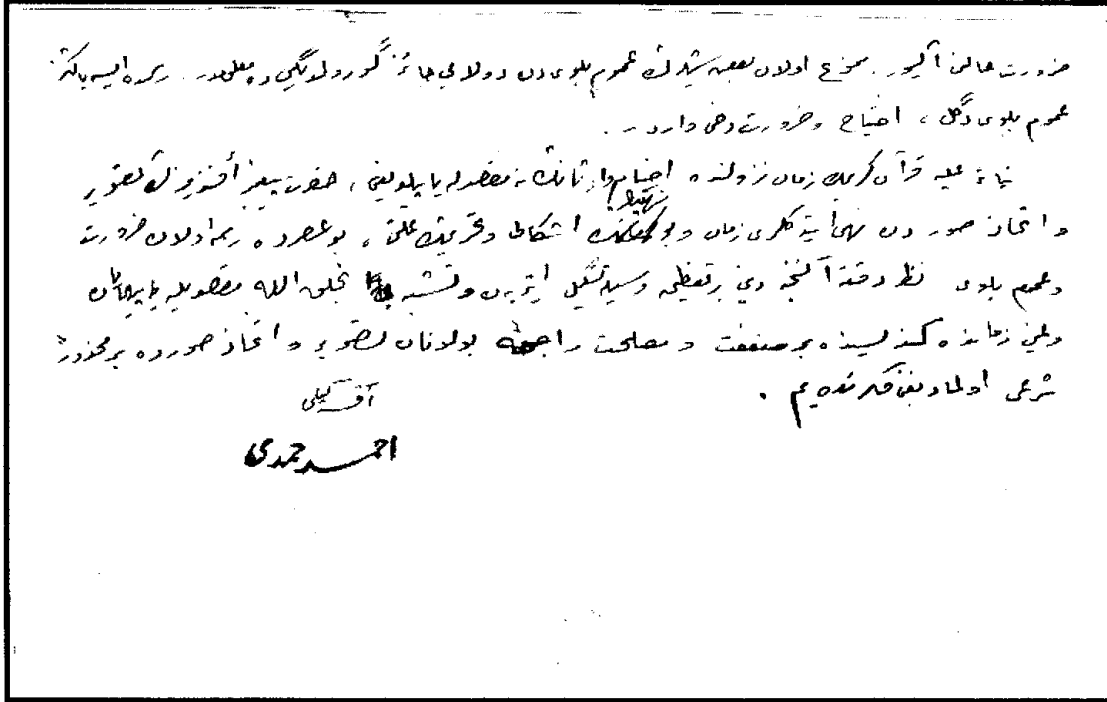
SUUT, Kemalettin, Estetik, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

ŞEKERCİ, Osman, İslam'da Resim ve Heykel, Nun Yayıncılık, İstanbul 1996.

ULUDAĞ, Süleyman, İslam Açısından Müzik ve Sema, Uludağ Yayınları, Bursa 1992

EK: Fetvanın Orijinali

مضه
رسم و صورت عقدہ دیانت ریاستہ و قویوں کی آئینہ کی سوال
مناسبتیں جو بابتہ کی فکر لیں ، جواب اجمالی اولیٰ اوزرہ ، شو او فائدہ رسالہ
عرض ایندم . ات اللہ بالآخرہ بارہ حرم دیگر ارشادہ بومسند عقدہ کی احادیث کثیرہ
واعظام فقہہ کی توفیق اید داہما زیادہ تفکیرت ویرہ حکم . باز اقدم صواب اید
بو ، الہیت لطف و عنایتہ بائسہ برش دکلد . خط وارسہ او نہر -
طولا پجناب اللہ استغفار ایدر و عفو و مغفرتہ طلب ایدرم .
توفیق و ہدایت بالکمال اللہ در .
۱۹۴۹ - ۱۹۴۱
آقہ کیلا
احمد علی
دیانت ریاستہ ہیئتت اورہ مضامینہ

NOT: Ahmet Hamdi Akseki'nin söz konusu bu fetvası ve fetvanın tercümesi İslam Araştırmaları dergisinde incelendiği için fetva metninin tercümesi yapılmamıştır. (Bk:Halit Ünal, Resim ve Suret Meselesi, Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları; Journal of Islamic Research, Yıl 4 Sayı 1 Mayıs 2011).